

AUTOR:

dr Jovan Čavor

University of Auckland (Waipapa Taumata Rau)

Revizija istorije i identiteta

decembar 2023. godine

DFC POLICY BRIEF

Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koje su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Austrijski psihijatar, svojevremeno zatvorenik holokausta, Viktor Frankl, tvrdio je da je čovjek sposoban podnijeti nezamisliva iskušenja ako je u stanju pronaći svoje 'zašto'. Crnogorsko društvo je više vjekova smisao svojeg 'zašto', kao i razlog dobrovoljnog iskušenja nalazilo u krovnoj društvenoj ideologiji – slobodi. Vjekovima, beskompromisno i uprkos svim preprekama, ne odustajući od slobode, crnogorsko društvo je gradilo svoju vrijednosnu suštinu, time dokazujući da i najveća odricanja zarad uzvišenog cilja poput slobode imaju svoj smisao, jer se time gradi identitet požrtvovanosti i morala bez kojih ne može postojati kvalitetan pojedinac ni kolektiv. Iz temelja zaslužene slobode, na jedinoj slobodnoj teritoriji porobljenog Balkana, iznikli su samo u Crnoj Gori aksiomi čojstva i junaštva kao ideali prema kojima se vjekovima orijentisala i gradila društvena hierarhija – i time stvaralo jezgro crnogorskog identiteta.

Uz gred sa gore navedenim, vjekovnim formativnim procesima crnogorskog identiteta, u Crnoj Gori se simultano odvijalo propagiranje srpskog identiteta kao odrednice šireg kruga pripadnosti, koja predstavlja ono što Benedikt Anderson naziva 'imagined community' (zamišljeno društvo), iliti stvaranje osećaja pripadnosti kroz zamišljenu budućnost u nekoj većoj zajedničkoj državi, o kojoj su otvoreno maštali i pisali neki od vladara dinastije Petrovića.

Paradoks i ključni problem crnogorske sudbine, a koji je u korijenu političke i društvene paralize i danas je simultana izgradnja dva identiteta koji su se pokazali nespojivima: crnogorskog slobodarskog identiteta, te srpskog kao identitetske nadkategorije s kojom se od 1918. godine crnogorski pokušava svesti na isključivo geografski pojam. Danas ove dvije identitetske odrednice takođe predstavljaju dvije dijametralno različite zamisli budućnosti naše zemlje i njenog karaktera: crnogorskog identiteta kao jezgra emancipovane, demokratske, sekularne Crne Gore i članice Evropske Unije; i srpskog kao stožera teokratske Crne Gore kao dijela 'srpskog sveta'.

Kao što lucidno uočava Hana Arendt, sistematsko nametanje laži kao istine nema samo ishod uništenja istine, već nešto mnogo dublje i štetnije. Radi se o namjernom uništavanju zdravog razuma (koji se oslanja na sposobnost razaznavanja istine od laži), a time i potkopavanju kritičke svijesti kao kamena temeljca naprednog pojedinca i demokratskog kolektiva.

Stoga je i logično da krizu identiteta crnogorskog društva karakteriše nedostatak kritičkog pristupa ovom važnom pitanju, što predstavlja idealnu potporu lažnim tezama koje se u javnom diskursu u kontinuitetu uspješno plasiraju i koje su najčešće efikasne alatke kratkoročne poli-

KLJUČNE PREPORUKE:

- Aktivna promocija priča iz crnogorske istorije i dijaloga o vrijednostima koje se u njima zastupaju, kao i o ulozi takvih vrijednosti u današnjoj emancipaciji društva
- Aktivna promocija crnogorskog kulturno-istorijskog nasljeđa putem umjetnosti, književnosti, i akademskog stvaralaštva
- Dekonstrukcija laži i falšnih narativa putem kojih se želi otuđiti ili obesmisлити crnogorsko identitetsko nasljeđe
- Zdrava diskusija o pozadini simbioze i kolizije crnogorskog i srpskog identiteta u Crnoj Gori i njegovog današnjeg značenja za budućnost crnogorskog društva

tičke trgovine, ali i dugoročne štete po proces kreiranja kvalitetnog identiteta pojedinca i kolektiva.

Pojam identiteta je privlačan kao predmet izučavanja više različitih polja nauke. Radi se o abstraktnom, slojevitom pojmu koji je gotovo nemoguće jasno i koncizno definisati. Ta konstatacija je logična budući da identitetsku tematiku podupiru kompleksna filozofska pitanja poput: 'Ko sam ja?' i/ili 'Ko smo mi?'. Odgovor na ova pitanja je nužno subjektivan, emocionalno i vrijednosno obojen i najčešće poduprt jakim osjećajem pripadnosti užim i širim familijarnim i društveno-političkim krugovima, kao i neiscrpnim nizom drugih identitetskih niti koje čovjeku daju njegovu suštinu. Identitet je prije svega satkan od priča s kojima smo odrastali, malih i velikih priča koje su vrijednosno natopljene i koje predstavljaju kompas naše podsvijesti. U domenu politike, navedene karakteristike čine identitet idealnim manipulativnim sredstvom, te smo često svjedoci dnevnopolitičkog života kao arene u kojoj se isključivo odvija trgovina sa određenim repertoarima identitetskih odrednica.

Crna Gora je u ovom kontekstu izuzetno specifično područje. Višak istorije u vidu vjekova ratovanja, neuspjelih državnih projekata i bremena kolektivne traume, kao i manjka obrazovanja i funkcionalne pismenosti, ostavljaju zemlju vječito na raskršću konfuzije, sve dalje od zaokruženog pozitivnog kolektivnog identiteta koji je preduslov puta u neku bolju budućnost. Ta identitetska praznina u vidu odsustva valjanog individualnog i kolektivnog identiteta koje je društvo u stanju iznjedrili obesmišljava i crnogorsko kulturno-istorijsko nasljeđe koje nam i dalje nudi izvrsnu vrijednosnu potporu. Najzad, identitetska lutanja imaju uvijek i svoju cijenu, te prema riječima jednoga od najvećih svjetskih psihologa, Karla Junga, izgubiti svoj identitet znači i u određenoj mjeri izgubiti kontrolu nad svojom sudbinom, jer "svijet će vas pitati ko ste, a ako ne znate, svijet će vam reći".

U Jungovoj mudrosti se krije važna, možda i krucijalna poruka identitetske tematike u Crnoj Gori i pitanja crnogorskog nacionalnog identiteta, pitanja kojeg karakteriše unikatan paradoks naroda koji je kroz istoriju nadmašio sebe iznjedriviši jedan vanvremenski viševjekovni identitet – kojega danas nije svjestan. Oličenje manjka crnogorske svijesti o sebi je današnje uspješno predstavljanje slobodarskog kulturno-istorijskog nasljeđa naših predaka kao oreola velikosrpske ideologije, koja je vrijednosno i istorijski dijametralna suprotnost našeg viševjekovnog identiteta, poduprtog aksiomima čojstva i junaštva, i jedinog geografskog prostora na porobljenom Balkanu na kojem stanovništvo po svaku cijenu nije odstupalo od slobode kao jedine krovne društvene ideologije. Društvo vođeno idealima da "junak čovjeku konja vodi", te da je "junaštvo braniti sebe od drugoga, a čojstvo braniti drugoga od sebe" stoga je i dobijalo priznanja izvanjaca koji su njegove kvalitete prepoznali: "To je ono što je veliko i za divljenje: da su ovi ljudi, mučeni krvnim neprijateljem i nevoljama života, izgrađivali i jedan sasvim određen,

jasno sagledan, mjerodavan i obavezan ideal čovjeka, ideal herojskog čovjeka. Ali ova ideja značila bi malo da se otjelotvorila samo u ratničkom tipu čovjeka, da se u maloj i siromašnoj Crnoj Gori nije oplodila još u izgrađivanju humanog čovjeka, u junačku humanost - čojstvo" (Gerhard Gesemann).

Jungova asertacija da "istorija nije zapisana u debelim knjigama, već da teče našim venama", uzgred sa konstatacijom da su gore navedeni temelji crnogorskog identiteta u modernom obliku podudarni sa onima koji podupiru današnja uspješna demokratska društva nas navodi na izuzetno važan zaključak: da bi suštinski povratak crnogorskom identitetu i njegovim vrijednostima predstavljao prirodan korak na putu društvene emancipacije.

Ipak, ideja današnje Crne Gore kao emancipovanog društva, kao nastavka tradicije čojstva i junaštva, i njihove afirmacije danas ima i svoje prepreke koje potiču iz prošlosti. Naime, imajući u vidu crnogorski slobodarski identitet koji se vjekovima održavao i razvijao u gore pomenutim uslovima, potrebno je uzeti u obzir i druge identitetske procese koji su se na području Crne Gore simultano odvijali i koji danas imaju svoju važnost. Kao što Benedikt Anderson predstavlja naciju kao "zamišljenu zajednicu", tako i Boni Norton potencira "moć imaginacije" kao integralni faktor identiteta, te je u smislu formacije identiteta (individualnog ili kolektivnog) neophodno uzeti u obzir **uticaj vizije onoga što bi smo mi željeli postati**. Dakle, pored vizije slobodarske sadašnjosti i budućnosti koja je svakodnevno u praksi kalila crnogorski identitet, postojala je aktivna propaganda dinastije Petrović u pravcu stvaranja vizije srpstva kao šireg kruga buduće pripadnosti Crnogoraca u nekoj budućoj, velikoj državi. Međutim, današnja afirmacija ideje Crne Gore kao srpske države se ne može nazvati podudarnom sa vrijednostima viševjekovnog crnogorskog identiteta - pogotovo ne kao emancipatorskim poduhvatom.

Sljedeći segment identitetske tematike, koji je posebno važan u kontekstu Crne Gore je uloga priča ili narativa u formativnim procesima identiteta. "Identitet je istaknuta tema u narativnim istraživanjima zbog veza koje su napravljene između narativa „samoostvarivanja“ (Bruner, 2001) i razvoja ličnih identiteta. Priče koje pričamo o svojim životima, kako sebi tako i drugima, definišu ko smo i uglavnom su konstruisane iz interpretiranog iskustva." U ovom kontekstu uvijek postoji prostor za reinterpretaciju priče (odnosno istorije) određenog kolektiva, pogotovo kada se jedna takva revizija sprovodi s pozicija moći i uz pomoć propagandne mašinerije. Što više, ljudi su kao vrsta skloni takvim reinterpretacijama zbog naše srodnosti sa narativima i pričama kao ključnim mehanizmom shvatanja svijeta u kojem živimo.

"Bruner (1986: 11) piše o dva osnovna načina razmišljanja, od kojih svaki pruža poseban način uređenja iskustva: dobra priča i dobro oblikovan argument. Oba pristupa uvjeravaju na svoj način. Argumenti se pozivaju na po-

stupke za uspostavljanje formalnog i empirijskog dokaza, dok priče ubjeđuju čitaoca ili slušaoca u njihovu „životnost“ pozivajući se na kriterijume vjerodostojnosti. Bruner ova dva načina razmišljanja naziva „paradigmatskim“ i „narativnim“. Narativni način je stariji i dublje ukorijenjen u svakodnevnom razmišljanju. Paradigmatski način je noviji i usko je povezan sa razvojem evropske racionalnosti i intelektualnosti.“ Kad još uz gore navedeno dodamo guslarsku tradiciju Crnogoraca, shvatamo podložnost našeg društva narativnom preispitivanju istorije, čak i ako se revidirana verzija bitno razlikuje od onoga što nauka zastupa. Takođe, “društvene elite stalno reinterpetiraju percepciju prošlosti i oblikuju je prema sadašnjosti. Štaviše, narativu o prošlosti se vrlo često dodaje i specifična moralna komponenta, i na taj način stvara „mitska istorija“, odnosno „ne samo opis prošlosti, pa čak ni samo ocjena prošlosti, već nastaje subverzivno preoblikovanje i reinterpetacija istog u fundamentalno moralnim terminima“ (Malkki, 1995, str. 54).

U savremenom dobu, koje uveliko oblikuje digitalna revolucija, otvoren je novi uticajni prostor u domenu digitalnih medija i društvenih mreža, te stvoreni idealni uslovi za efikasnu redefiniciju dominantnih narativa, a samim tim i identitetskih procesa. U toj igri, autentičnost i vjerodostojnost informacija koje se plasiraju je sekundarna; barem kratkoročno, pobjeđuje preovladavajući narativ iza kojeg stoji dovoljno moći i uticaja. Tim putem se stvara ambijent političkih promjena koje mogu proizvesti ideološke, vrijednosne, a samim tim i narativne redefinicije jednog društva, kao i njegovog karaktera i prošlosti, u liniji sa vizijom njegove budućnosti iz interesnog ugla njegovih dominantnih struktura. Jer, “kad god su u

pitanju teme identiteta (...) potrebno je pripovijedanje”, odnosno narativna predanja koja ne služe samo da bi nas naučila ko smo, već da bi direktno “konstruisala i konstituisala našu stvarnost.” Prema riječima Brunera, potrebno je “odbaciti gledište da je “život” sam po sebi bilo šta, već vjerovati da je sve u konstruisanju, u tekstu ili stvaranju teksta.”

U kontekstu Crne Gore, uzimajući u obzir bitnu promjenu političkog kursa usljed promjene vlasti 2020. godine, u dominantnom tekstu koji se u proteklih tri godine eksplicitno ili implicitno komunicira sa pozicija moći, projektuje se budućnost države i njen kolektivni identitet kao teokratskog društva, koje je dio srpskog sveta. Odras pomenute politike su takođe istorijski revizionizmi kao jedan od simptoma pomenutih promjena, koji potvrđuju tezu da “iz perspektive države, ciljevi javnih komemoracija i memorijala češće su, prema riječima Benedikta Andersona, povezani sa izgradnjom nacije i definisanjem „zamišljene zajednice“ (Anderson, 2006). Narativ oko takvih praksi je svaki put malo drugačiji, ali se utisak dosljednosti zadržava, a samim tim i stvara se percepcija materijalnog postojanja zamišljenih zajednica”. (Anderson, 2006) Potrebno je posebno naglasiti izrazitu važnost uloge Srpske pravoslavne crkve u afirmaciji pomenutih procesa, čiji dogmatski odnos sa njenom pastvom joj garantuje uticajni potencijal, koji ona aktivno i bez prikriivanja koristi u procesu teokratizacije Crne Gore, projekcije srpskog identiteta, te kreiranju vizije budućnosti države Crne Gore kao dijela srpskog sveta.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Poznati svjetski psiholog, Jordan B. Peterson kaže da kada ste satjerani u ćošak, najčešće zbog tvrdoglavog pridržavanja posvjesno obožavanim vjerovanjima – jedino što vam može pomoći je ono što još nijeste naučili. Dalo bi se zaključiti da u jeku trodecenijske identitetske krize crnogorskog društva, suština nenaučene lekcije nije u deklarativnom nacionalnom izjašnjavanju, već u nemogućnosti da prepoznamo kakav se danas suštinski i vrijednosni identitet u Crnoj Gori baštini i kako ti procesi oblikuju našu budućnost. Višak populizma, zapaljive retorike i dezinformacija u crnogorskom javnom prostoru oslikava trenutnu dominaciju proizvoljne moći, koju po pravilu isključivo motivišu uski interesi nauštrb društva i njegove budućnosti.

Dugoročni cilj emancipacije zavisice od uspješnog podizanja kolektivne svijesti, kao jedinog mirnog načina eventualnog preusmjerenja društvene i političke moći u smjeru koji će otvoriti pozitivne perspektive crnogorskog društva.

REFERENCE

- Narratives of Identity in Social Movements, Conflicts and Change, edited by Landon E. Hancock, Emerald Publishing Limited, 2016. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/auckland/detail.action?docID=4649500>. Created from auckland on 2023-11-10 08:14:28.
- Benson, P., et al. Second Language Identity in Narratives of Study Abroad, Palgrave Macmillan UK, 2013. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/auckland/detail.action?docID=1366376>. Created from auckland on 2023-11-10 08:48:03.
- Wenger, E. (1998). Communities of practice. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Anderson, B. (1983). Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism. London, England: Verso.
- Bamberg, M. (2006). Stories: Big or small: Why do we care? Narrative Inquiry, 16(1), 139–147.
- Benson, P., Barkhuizen, G., Bodycott, P., & Brown, J. (2013). Study Abroad and the Development of Second Language Identities. Applied Linguistics Review, 3 (1), 173–193.
- Bruner, J. (1986). Actual minds, possible worlds. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. Critical Inquiry, 18(1), 1–21.
- Darvin, R., & Norton, B. (2015). Identity and a model of investment in applied linguistics. Annual Review of Applied Linguistics, 35, 36–56.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs 'identity'? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), Questions of cultural identity (pp. 1–17). London, England: Sage.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). Situated learning: Legitimate peripheral participation. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Norton, B. (2014). Identity and poststructuralist theory in SLA. In S. Mercer & M. Williams (Eds.), Multiple Perspectives on the Self in SLA (pp. 59–71). Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Pavlenko, A. (2002). Narrative study: Whose story is it, anyway? TESOL Quarterly, 36(2), 213–218.
- Pavlenko, A. (2007). Autobiographic narratives as data in applied linguistics. Applied Linguistics, 28(2), 163–188.
- Pavlenko, A., & Norton, B. (2007). Imagined communities, identity, and English language learning. In J. Cummins & C. Davison (Eds.), International handbook of English language teaching (pp. 669–680). New York, NY: Springer.
- Polkinghorne, D. E. (1998). Narrative expression. Narrative knowing and the human science. Albany NY: State University of New York, 13–36.
- Wenger, E. (1998). Communities of practice. Cambridge, England: Cambridge University Press

O AUTORU

Jovan Čavor je doktor primijenjene lingvistike, interdisciplinarnog polja nauke pod kojim okriljem je doktorirao na temi identiteta sa aspekta psihologije, sociologije i lingvistike na Univerzitetu Okland (Novi Zeland). Bavi se istraživanjem identiteta, sa posebnim fokusom na identitetska pitanja crnogorskog konteksta.

DFC POLICY BRIEF

DFC Policy Brief-ovi analiziraju različite aspekte medijskog okruženja, borbu protiv dezinformacija, stranog malignog uticaja i drugih aktivnosti manipulacije informacijama, nudeći konkretne preporuke. Briefovi će biti kreirani u saradnji sa različitim stručnjacima iz zemlje i šireg regiona koji će pružiti dodatni uvid i perspektivu problematike, što će doprinijeti stvaranju i učvršćivanju mreže saradnika koja će održavati i širiti svijest o problemu. Novi broj će izlaziti na svaka 2 mjeseca u saradnji sa novim autorom. Drugo izdanje ove publikacije analizira bezbjednosne propuste korisnika prilikom kori-

šćenja interneta i društvenih mreža. Posebna pažnja je usmjerena na zamke kojima su izloženi građani u sajber prostoru, te opasnosti po njihove lične podatke. Brief teži da edukuje o efikasnim mjerama zaštite i upućuje na neophodnost snažnije informatičke osvještivosti crnogorskog društva u cjelini u sferi moderne digitalne tehnologije.

DFC Policy Brief izdaje Atlantski savez Crne Gore/Digitalni forenzički centar. Izneseni nalazi, stavovi i zaključci su stav autora i ne odražavaju nužno stav ASCG/DFC.

www.dfc.me